

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal

E-ISSN: 2602-3792

Aralık /December, 2020/ 4 (2): ss-pp 148-165

**Anadolu Millî Mücadele Hareketine Tekke ve Tarikat Şeyhlerinin
Katkıları**

Contributions of Takkah and Tariqa Sheikhs (Masters) to the Anatolian National Struggle
Movement

Ömer Yılmaz

Prof. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam
Bilimleri

Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic
Sciences

Ankara-Turkey, omryilmaz64@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2938-1009>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Eylül/September 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Kasım/November 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık/December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Kış-Aralık/ Winter-December

DOI: <http://doi.org/10.46595/jad.795447>

Cite as / Atıf: Yılmaz, Ömer. "Anadolu Millî Mücadele Hareketine Tekke ve Tarikat
Şeyhlerinin Katkıları", *Journal of Analytic Divinity* 4/2 (December 2020), 148-165.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami
İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies,
Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Mondros Mütarekesi akabinde Osmanlı Devleti parçalanmak istenmiş, bunun üzerine Mustafa Kemal (1881-1938) devletin işgaline karşı Anadolu merkezli Millî Mücadele hareketi başlatmıştır. Bu mücadele hiç şüphesiz toprakları yabancı güçler tarafından işgal edilmeye yüz tutmuş bir devletin yeniden inşası ve bekası bakımından oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle, Mustafa Kemal ve silah arkadaşları İstanbul Hükümeti'nden bağımsız Erzurum, Sivas kongreleri düzenlenmiş ve belli bir mücadele planı yapmışlardır. Başta askeri erkan olmak üzere, ilmiye sınıfı, aşiret ağaları yanında ulusal ve yöresel çapta faaliyet gösteren tarikat şeyhleri de bu mücadeleye çok büyük katkı sağlamışlardır. Bu makalede, Anadolu'da başlayan Millî Mücadele yıllarında gerek İstanbul gerekse İstanbul dışında faaliyet gösteren tekke ve tarikat şeyhlerinin katkıları ele alınmıştır. Çalışmanın kapsamı daha ziyade 1918-1923 yıllarıyla sınırlı tutulmuştur. Bu bir arşiv çalışması değildir. Bu nedenle yararlanılan kaynaklar mümkün mertebe o dönem ve daha sonra kaleme alınmış yazılı çalışmalardan oluşmaktadır. Çalışmamız akabinde sufilerin çok büyük bir kısmının vatanın müdafaasında Gazi'nin yanında yer aldıkları, kimilerinin fiilen müritleriyle birlikte savaflara iştirak ettikleri görülmüştür. Yine bu gibi zevatın bazen motive güç olarak halkı cesaretlendirdiği, bazı tekkelerin Anadolu'ya silah sevkiyatında adeta bir üs olarak görev üstlendiği anlaşılmıştır. Millî Mücadele başarıldıktan sonra yeni Cumhuriyetin başkenti ilan edilen Ankara, Hacı Bayrâm-ı Velî (öl. 833/1429-30) etrafında teşekkül eden manevi bir atmosfere ev sahipliği yapmış, yeni Meclis burada kılınan Cuma Namazı akabinde kurbanlar kesilerek ve dua edilerek açılmıştır. İlk Mecliste Gazi'nin iki yardımcısı da tanınmış iki tasavvuf şeyhidir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Millî Mücadele, Mustafa Kemal, Tekke, Ankara.

Abstract

Following the Treaty of Mondros, the Ottoman State was asked to break up, upon which Mustafa Kemal (1881-1938) started the Anatolian-centered National Struggle against the occupation of the state. This struggle is undoubtedly very important for the reconstruction and survival of a state whose territory has been occupied by foreign powers. For this reason, Erzurum and Sivas congresses were organized by Mustafa Kemal and his fellow soldiers independent of the Istanbul Government and a certain struggle plan was prepared in those. First of all, military power, in addition to this scientific class, the cult sheikhs operating nationally and locally as well as tribal warlords made a great contribution to this struggle. In this article, the contributions of the takkah and tarikah sheikhs who worked both in Istanbul and outside Istanbul during the National Struggle years started in Anatolia are discussed. The scope of the study was limited to the years between 1918-1923. This is not an archive work. For this reason, the resources used consist of written works that were written at that time and later on. After our study, it was observed that a great majority of the Sufis were with Gazi in the defense of the homeland, and some of them actually participated in the war together with their followers. It was also understood that such crafts sometimes encouraged the public as a motivating force, and that some lodges served as a base in delivering arms to Anatolia. In Ankara, which was declared the capital of the new Republic after the National Struggle, gathered around Hâjji Bayrâm Walî (d. 833/1429-30), that hosted a spiritual atmosphere. After the Friday Prayer, the new Assembly was opened here by sacrificing the victims and praying. In the first Assembly, two assistants of Gazi are two well-known Sufi sheikhs.

Keywords: Şüfism, National Struggle, Mustafa Kemal, Tekke, Ankara.

Giriş

Bektaşiliğin orduyu temsilen Yeniçerilikle bütünleşmesini istisna edecek olursak, tasavvuf ehlinin dünyevî işlerle, bâhusus siyasetle fazlaca iştigal ettikleri söylenemez. Bu noktada, *cihad* kavramı her ne kadar tasavvuf ehli için yabancı değilse de, bunun daha çok nefisle mücadele anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Ancak yeri geldiğinde sufi zevat ve onların müntesipleri silahlı mücadelenin de gönüllü ve fiili taraftarı olmuştur. Halk arasında 93 *Harbi* olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'ne Gümüşhânevî Dergâhı şeyhi Ahmed Ziyaüddin'in (öl. 1893) müritleriyle birlikte üstelik evliliğinin hemen akabinde cephede savaşması bunun bir göstergesidir.¹ O halde, bu zat gibi pek çok şeyh/mürşit tekkelerinde sulh döneminde topluma ahlaklı bireyler yetiştirirken, savaş zamanlarında padişahlarla birlikte sefere çıkmışlar, vatanın müdafaası yönünde bazen aktif bazen de *leşker-i dua* olarak ordunun zaferi, askerinin motive ve onların başarısı için dua etmişlerdir. Halka güven ve iyimserlik aşılamaşlardır. Nitekim Müttefik Devletler'in İstanbul'u işgali akabinde, işgalden yakınan ve devletin bekası için endişelenen ihvanına Şeyh Sabit Efendi, "Hadi, hadi, üzülme! Biz o işi Selanikli, mavi gözlü bir sarışına havale ettik. O bu işin üstesinden gelecek" der. Hatta buna inanmayıp itiraz eden Necmeddin Efendi'ye, *Şimdiye kadar sen benim yalan söylediği mi hiç gördün mü?* diye çıkmıştır.² Çünkü *din* ve *hilafet* motifi Müslüman bir halk için vazgeçilmez iki ana unsurdur. Bu nedenle gerek İstanbul gerekse Ankara Hükümet kadroları bunu görmezlikten gelemezlerdi. Nitekim her iki tarafın çıkardığı dini kaynaklı "fetva" da günümüz Türkçesi'ne çevrilmiş elimizde mevcut haliyle buna işaret etmektedir.³

I. Dünya Savaşı'nı sonlandıran 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile vatanın her tarafı düşman işgaline maruz kalmış, buna karşı koymak için yerel düzeyde *Müdafa-i Hukuk* ve *Kuvâ-yı Millîye* adı altında bazı silahlı teşkilatlar kurulmuştur. O nedenle konunun makabli bakımından I. Dünya Savaşı esnasında faaliyet gösteren sufi şahsiyetlere de kısaca değinilmiştir.

Literatürümüzde daha çok *İstiklal Harbi*, *Bağımsızlık Savaşı*, *Kurtuluş Savaşı* gibi farklı adlarla yer bulan *Millî Mücadele*'nin bundan böyle merkezi İstanbul değil Ankara'dır. Enver Behnan Şapolyon (öl. 1972)'ün övgü dolu sözleri akademik üsluba uygun düşmese de kendi zaviyesinden bir gerçeğe işaret, temiz ruhlu, itaatli, ahlaklı, Oğuz Kolu'nun temiz Türkmen seciyelerini taşıyan Ankara bu haliyle Millî Mücadele'nin merkezi olmayı çoktan hak ettiğine değinmektedir.⁴ Kenan Gürsoy da kendisiyle yapılan bir röportajda, Atatürk'ün Ankara'yı başkent yapmasının arkasında acaba bu şehrin eski bir *Ahî* kenti olmasının rolü yok mu diye sormaktadır.⁵

¹ İrfan Gündüz, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyaüddin (k.s) Hayatı-Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı* (İstanbul: Seçil Ofset, 2013), 75-76.

² Ahmed Yüksel Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2017), 21-22.

³ Recep Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017), 165-174; Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadelede Din Adamları*, I-II (Ankara: DİB Yayınları, 1997), 148-158.

⁴ Enver Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi* (İstanbul: Rafet Zaimler Yayınevi, 1958), 358.

⁵ Kenan Gürsoy, *Etik ve Tasavvuf* (İstanbul: Sufi Kitap, 2008), 121.

Vatanın müdafaası ve bağımsızlık hareketinde eli silah tutan seyfiyye, onlara kaleleriyle yol gösteren ilmiyye, halkı motive etme ve onlara ümit aşılama din adamları, bâhusus tekke şeyhleri, eşraf, aydınlar ve esnaf olağanüstü gayret göstermişlerdir. Şüphesiz bu kesimlerin her birinin Millî Mücadele'ye karşı yeknesak bir tutum içinde oldukları söylenemez. Ancak sufiler nokta-i nazarından konuya yaklaşacak olursak, bu zümrenin çok büyük bir kısmı gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet idaresinin tesisinde büyük oranda rol üstlendiklerini söylememiz gerekir. Bu cümleden olmak üzere Erzurum Kongresi'nde altı, ilk BMM'de 403 mebusan 85 kadarı dini eğitim alan zevattan oluşmuştur. Bunların dokuz tanesi şeyhti.⁶ Din adamları ve şeyhlerin bu hakkını teslim eden emekli bir albay hatıratında şu bilgilere yer vermektedir: "...Mütareke yıllarının isimsiz kahramanları içine din adamlarını, imam ve müezzinleri, kürsü vaizlerini, tekke mensuplarını, medrese hocalarını da ithal etmek mecburiyetindeyiz."⁷ Nitekim Mustafa Kemal de vatanın müdafaasında, Millî Mücadele yıllarında yaşadığı bölgelerde etkin nüfuz sahibi tarikat şeyhleriyle yakından temasa geçmeyi kendi başarısı açısından elzem görmüştür.

Böyle bir çalışmaya başlarken, kullandığımız kaynakların arşiv kayıtlarından öte bu konuda yapılmış lisansüstü çalışmalar ve yazılı eserlerden oluştuğunu ifade etmemiz gerekir. Arşiv kaynaklarına dayalı kapsamlı bir çalışma daha yakın bir zamanda Hülya Küçük tarafından yayımlanmıştır.⁸ Tarafımızdan YÖK Tezler Kataloğu'nda anahtar kavram olarak Millî Mücadele yazdığımızda karşımıza yaklaşık 342 adet doküman çıkmaktadır. Ancak bunların tamamına yakını bizim ilgi alanımızın dışındaki konuları içermektedir. Bunlardan Recep Çelik'in, 1998 yılında yaptığı "Millî Mücadele'de Din Adamlarının Rolü"⁹ adlı doktora çalışmasının yayımlanmış hali *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları* adlı kitabından, yine Ahmet Cahid Haksever'in 1999 yılında hazırlanmış olduğu, "Ahmet Remzi Akyürek Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", basılmamış Yüksek Lisans tezinden yararlandık.¹⁰ İSAM Makaleler Veri Tabanı'nda ise Millî Mücadele'de tarikat şeyhleri değil daha çok zahir uleması, müftü ve din adamlarının rolü üzerinde durulmuştur. Bu hususta Ali Sarıkoyuncu geniş bir çalışma yapmıştır.¹¹ Yeri geldikçe bu çalışmadan da istifade ettik. Bunun yanında gerek Millî Mücadele döneminde yazılan kaynaklar ve hatıralar, gerekse Cemal Kutay başta olmak üzere yakın dönem tarihçilerinin değerlendirmelerini dikkate aldık¹², Mustafa Kemal'in *Nutuk*¹³ adlı başyapıtında o dönem veya biraz daha öncesi tarikat şeyhlerine yazdığı mektupların metnine bakıp böylece genel bir çerçeve çizmeye gayret ettik. Bu çalışmayı, daha çok Millî Mücadele ile sınırlı tutmak istedik. Toplumun bir parçası olarak tarikat ehli ve tekkelerin vatanın savunulmasındaki gayret ve özverilerinin bilinmesini amaçladık.

1. Sıkıntılı Durumlarda Mâneviyata Duyulan İhtiyaç

Gerek birey gerekse toplumsal bağlamda insanlar sıkıntılı bir hadiseyle baş başa

⁶ Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003), 47-48.

⁷ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 171.

⁸ Hülya Küçük, *Arşiv Belgeleri Işığında İstiklal Harbi'nde Mevlevîler ve Bektaşiler*, (İstanbul: Nefes Yayınları, 2019).

⁹ Recep Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017).

¹⁰ Ahmet Cahid Haksever, "Ahmet Remzi Akyürek Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1999).

¹¹ Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadelede Din Adamları* (Ankara: DİB Yayınları, 1997).

¹² Cemal Kutay, *Millî Mücadele Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*. (Ankara: DİB Yayınları trs).

¹³ Kemal Atatürk, *Nutuk* (İstanbul: MEB Yayınları, 1996).

kaldıklarında yüce bir güce dayanma ve oradan destek alma ihtiyacı hisseder. Din ve onun kutsal saydığı fenomenlere müracaat ederek buraları kendileri için emin bir liman gibi görürler. Bu, insan fıtratının tabii bir tezahürü olsa gerektir. Nitekim bir ayet bu gerçeği şu şekilde betimler: “ O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyleki gemilerle denize açıldığınız ve gemilerinizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgarla seyrettiği, yolcuların da bununla sevindikleri bir sırada ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar onlara hücum eder de çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp boğulacaklarını) anlayınca dini Allah’a has kılarak ‘Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız’ diye Allah’a yalvarırlar” (Yunus, 10/22). Anadolu insanının dilinde yer alan “Kul bunalmayınca/daralmayınca Hızır yetişmez” sözü de bu maksada matuftur. İslam dünyasında tarihte gerek Moğol istilası öncesi halkın dilek ve dualarının gerçekleşmesinde, gerekse daha sonra Anadolu’da yaşanan pek çok sosyal çalkantılarda devlet gücü karşısında kendisini mağdur gören insanlar velî ve erenlerin manevî güçlerinden yararlanmak için türbe, tekke ve dergâhlara sığındıkları yadsınamaz bir vakiadır.¹⁴

Şüphesiz bir milleti millet yapan değerlerden biri onların sahip oldukları inanç/maneviyattır. Bu gerçeğin bilincinde olan Mustafa Kemal, 17 Mart 1920 yılında tüm İslam âlemine hitaben bir beyanname yayımlamıştır. Bu beyanname; 1300 yıldan beri devam eden halifelik esir olmayacağını, Haçlılara bir bütün olarak karşı çıkılması gerektiğini, bu mukaddes ayaklanmada Allah’ın yardımı ve Peygamber’in ruhaniyetinin bizimle beraber olacağını ifade etmiş ve maneviyatın önemine dikkat çekmiştir.¹⁵

Eserlerinde kullandığı kaynaklar ve serdettiği düşünceler bazı kişiler tarafından eleştirilse de, tarihçi Cemal Kutay (öl. 2006) maneviyata duyulan ihtiyaç noktasında kendi görüşünü paylaşarak, Tanrı velileri adına yapılmış türbeler ve onların adıyla değer ve ün bulmuş camilerin, tarihe geçmiş olayların izlerini taşıdıklarını belirtmiştir. Kutay, Hacı Bayram-ı Velî (öl. 1429)’nin türbesi ile adına yapılmış camiyi bu kategori içinde göstermektedir. Ona göre, Millî Mücadele yıllarının manevi varlığını bu kutsal yapıları düşünüp değerlendirmek çok güçtür.¹⁶ Aynı yazar, Abdülhalim Çelebi (öl. 1925)’yi anlattığı bir bölümde bu gerçeğe parmak basarak, “Vatan müdafaası, halk üzerinde etkisi olan şahsiyetlerin himmeti olarak belirince, o günün manevi hayatında tesiri büyük olan tarikatların öncüleri bu görevi yerine getirmişlerdir”¹⁷ der. Bir başka kaynak Kutay’ın 1920 yılında yayımladığı bir yazısında Ankara’yı kastederek, “...Cümlesinin temel fikirleri vatan hissiyle doludur. Buna imanım kadar kanaat hâsıl ettim...”¹⁸ dediğini nakleder.

Yenigün gazetesinin sahibi ve *Anadolu Ajansı* kurulması teklifini ve ismini M. Kemal’e beğendiren¹⁹ Yunus Nadi (öl. 1945) Kütahyalı Şeyh Servet Efendi’ye hitaben, “Ellerini tekrar tekrar öper ve hatm-i kelim eylerim şeyhim Efendim” cümlesiyle başlayan bir

¹⁴ Erol Güngör, *İslam’ın Bugünkü Meseleleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 94; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 115.

¹⁵ Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi, 1838’den 1995’e* (İstanbul: 1974), 137-138.

¹⁶ Cemal Kutay, *Millî Mücadele kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, 182.

¹⁷ Kutay, *Millî Mücadele kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*,73.

¹⁸ Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 172.

¹⁹ Yücel Özkaya, *Millî Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2014), 42.

mektubunda Kurtuluş Savaşı'nın erenlerin himmetiyle kazanıldığına vurgu yapmaktadır.²⁰

Dönemin askeri şahsiyetlerinden Kurmay Yarbay Mehmet Arif Bey de (öl. 1926) silahla birlikte imanın gücünü yadsımayanlardandır. Bu zat, savaş araç-gereçlerine sahip bir ordu yanında imanın da metin ve sağlam kaleler meydana getirdiğini söyler.²¹ Baykara; Millî Mücadele'nin güney bölgelerde özellikle halkın desteğiyle sürdürüldüğünü, oradaki mücadeleye Türk ordusunun katılmasının sınırlı olduğunu, bu bölge önderlerinden Yüzbaşı Osman'ın Millî Mücadele için dayandıkları büyük bir askeri kuvvetten ziyade, en büyük kuvvetlerin millî iman dediğine dikkat çekmektedir.²² Millî Mücadele'nin bir parçası olarak İstiklal Marşı'nın da Mehmet Akif (öl. 1936) tarafından Ankara'da adını Celvetî şeyhi İbrahim'den alan Tâceddin Dergâhı'nda yazması, üstelik buranın devrin fikir ve siyaset adamlarına ev sahipliği yapması ruhani açıdan calib-i dikkat bir husustur.²³ Mehmet Doğan bir yazısında, "Ankara'da BMM'nin açılışını Cuma gününe tesadüf ettirme düşüncesine Maraş'ın Cuma kıyamu ilham vermiştir desek yanlış olmaz" görüşündedir.²⁴

Tasavvuf ve tarikat ehlinin Millî Mücadele katkılarına değinmeden önce bu zevatın 1912 Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı (1914-1918) esnasında ne gibi yararlılıklar gösterdiğini, nasıl bir katkı sunduklarını bazı örneklerle izah etmek konuya açıklık getirecektir.

2. I. Dünya Savaşı Esnasında Vatanın Müdaafasında Sûfilerin Desteği

Millî Mücadele başlamadan önce Osmanlı Devleti Balkan Harbi (1912-1913) ve I. Dünya Savaşı'na (1914-1918) katılmak zorunda bırakılmıştır. Devletin bu zor zamanında pek çok etkin tarikat ve tekke şeyhi savaşa iştirak ederek vatanın müdafaası ve bağımsızlığı, hilafetin korunması yönünde elinden gelen gayreti sarf etmişlerdir. Nitekim Balkan Harbi'nin başladığı sırada Bursa Mevlevihânesi şeyhi Mehmed Şemseddin Dede 6 Kasım 1912 tarihli maruzatında din ve vatan uğrunda mukaddes cihada müracaat ettiklerini bildirmiştir.

1914 yılı I. Dünya Savaşı esnasında Hacı Bektâş Dergâhı postnişini Ahmed Cemaleddin Çelebi, Bektaşilerden gönüllü bir grupla birlikte savaşa fiilen iştirak etmiştir. Daha sonra vatanın bağımsızlığına atılan ilk adımlarda yola koyulan Mustafa Kemal, Erzurum ve Sivas kongrelerini düzenledikten sonra Hacıbektâş'a uğramış, Cemaleddin Çelebi ile yüz yüze görüşmüştür. Hacı Bektâş Tekkesi'nin Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun kabul edilmeden önceki son resmi şeyhi olan Veliyyüddin Çelebi'nin beyanına göre; I. Dünya Savaşı'nda, 1915'te Bektaşiler tarafından sayısı 7.000'den fazla olan *Mücâhidîn-ı Bektaşîyye* adında bir alay kurulmuş ve Doğu Cephesi'ne gönderilmiştir. Çelebi İzzettin Ulusoy ise bu alayın Kafkas Cephesi'ne gidişi sırasında bir çok Alevi ve özellikle erkek kılığına girmiş kadın gönüllerden bahsetmektedir. Bu alaya ait olduğu söylenen bir sancak,

²⁰ Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010), 92.

²¹ Mehmet Arif Bey, *Anadolu İnkılabı Millî Mücadele Anıları (1919-23)*, haz. Bülent Demirbaş (İstanbul: Arba Yayınları, 1987), 67.

²² Tuncer Baykara, *Millî Mücadele* (Ankara: KB. Yayınları, 1985), 85-86.

²³ Kutay, *Millî Mücadele kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, 253.

²⁴ D. Mehmet Doğan, "Millî Mücadele'yi Maraş'ın Kurtuluşu Üzerinden Okumak", *Karar* (13 Şubat 2020), <https://www.karar.com/yazarlar/d-mehmet-dogan/Millî-mucadeleyi-marasin-kurtulusu-uzerinden-okumak-12794>

Hacıbektaş Cemaleddin Çelebi türbesinin başucunda yer almaktadır.²⁵

Vatanın savunmasında kendini ispatlayan bir diğer tarikat Mevlevîliktir. Devletin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte cihâd-ı mukaddes ilan edilmiş, Veled Çelebi (İzbudak) kumandası altındaki kırk yedi Mevlevîhâne, *Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı* adıyla gönüllü bir alayın kurulmasına²⁶ ve Filistin'de savaşılmaya karar vermiştir. Veled Çelebi Balkan Harbi için de 6 Kasım 1912 tarihinde tüm Mevlevîhanelere gönderdiği talimatta fiilen cephede yer almalarının millî bir görev olduğunu bildirmiştir. Mevlevî Ahmed Remzi Dede (öl. 1944), I. Dünya Savaşı yıllarında Halep-Şam yoluyla Filistin Cephesine giden alayın içinde yer almış, savaş esnasında tekkenin cami ve semahanesini Osmanlı ordusunun erzak ve mühimmat tedarikinde depo olarak kullanmasına izin vermiştir. Tekkedeki bir çok derviş de bu zatla birlikte savaşa iştirak etmiştir.²⁷

I. Dünya Savaşı'nda Maraş Mevlevîhâne Şeyhi Selim Efendi kendisi ve müritleriyle birlikte orduya katılmak istediklerini belirtmiştir. Kütahya Mevlevîhânesi âsitane Konya'ya gönderilen bir mektupla millet ve devletin kurtuluşu için Fetih Suresi ve ism-i celâl okunduğunu yazmıştır. İzmir Mevlevîhânesi postnişini Nuri Dede İzmir'in kurtuluşunda aktif rol almıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Amasya'da çalışabilmelerinde Amasya Mevlevîhânesi postnişini Cemaleddin Efendi'nin büyük gayretleri vardır. Yine bu zat Amasya Müdafa-i Hukuk Cemiyet kurucu azalarından biridir. Kastamonu Mevlevîhânesi postnişini Amil Çelebi'nin eşi Zekiye Hanım bu şehirdeki cemiyetin önemli üyelerindendir.²⁸

Nakşî/Halidî Pîr Muhammed Küfrevî'nin (öl. 1898) oğlu Abdülbaki Efendi bu meyanda ismi zikredilmesi gereken biridir. Bu zat, I. Dünya Savaşı'nda halkı bölmek isteyenlere karşı koymuş, Mustafa Kemal 1916 yılında şeyh ve ailesine saygılarını sunup Muhammed Küfrevî'nin hanımı Fatma'dan dua talep etmiş ve Şeyh Abdülbaki'ye beş adet mektup göndermiştir. Bu mektupların tam metni *Nutuk'*ta yer almıştır.²⁹

Norşinli Şeyh İzzeddin Harb-i Umûmî boyunca silahını hiç elden bırakmamış, Muhammed Said ve Muhammed Eşref isimli iki kardeşi de savaşta şehit düşmüş, kendisi mermi isabeti sonucu kolunu kaybedip gazi olmuştur. Hatta İstanbul'dan hükümet tarafından kendisine bir takma kol gönderilmiş, üstelik devrin padişahı Sultan Reşad (öl. 1918) tarafından madalya ile taltif olunmuştur.³⁰ Daha sonra Mustafa Kemal bir mektupla bu zattan destek isteyecektir.

²⁵ Selma Yel, "Türkiye-Arnavutluk İlişkileri ve Tekke ve Zaviyeler Kanunu Çerçevesinde Bektaşî Tekkesinin Arnavutluk'a Taşınması", *Yitik Hafızanın Peşinde Üsküp Konuşmaları*, ed. Özcan Güngör vd. (Ankara: Pruva Yayınları, 2019), 38.

²⁶ Alaya iştirak eden Mevlevîhâne, şeyhler ve mevcut liste için bk. Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönül Eriği: Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı", *Tasavvuf Kitabı*. Haz. Cemil Çiftçi, (İstanbul: Kitabevi, 2008), 654-656.

²⁷ Bk. Haksever, "Ahmet Remzi Akyürek Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", 78-84; Ahmet Cahit Haksever, *Modernleşme Sürecinde Mevlevîler ve Jön Türkler*, (İstanbul: H Yayınları, 2009), 154-164.

²⁸ Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010), 131-132.

²⁹ Atatürk, *Nutuk*, 3/ 939-942.

³⁰ Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler* (İstanbul: Sebil Yayınları, 1977), 335.

1916 yılında cereyan eden Rus işgali arkasından başlayan Ermeni mezâlimine karşı koymak üzere Hâlidî koluna mensup Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi (öl. 1956) etraf köylerden almış kişilik bir müfreze toplayarak savaşa fiilen iştirak etmiştir.³¹ Bir başka Erzurum kökenli Kadiri şeyhi Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi (öl. 1945) I. Dünya Savaşı'na kendi isteği ile katılmış, cephelerde irşat-hitabet hizmetinde görev almıştır.

Çorum Hıdırlık Rifâi Şeyhi Abbas Külâhî Efendi (öl. 1962), 1897 yılında Yunanlılarla yapılan savaşa bizzat katılmış, akabinde I. Dünya Savaşı'na iştirak etmiş, Van'daki Ermeni İsyânı'na yirmi kişilik bir müfreze oluşturmuştur. Yine yirmi kişilik bir kafileyi Zileli Hacı Bekir Efendi komutasında Samsun yoluyla Şark Cephesi'ne göndermiştir.

Sufi kimliği ile tanınan ve ümmî olmakla maruf Konya/Ladikli Ahmed Ağa (öl. 1969) ilk gençlik yıllarını Balkan Savaşları, I. Cihan Harbi'nde cephelerde bil fiil savaşarak geçirmiştir. Bu zat, İzmir'e ilk giren birlikler arasında yer almıştır. Hakkında yazılanlara bakılırsa onun gönül gözünün açılması da I. Cihan Savaşı'nda *Kanal Harekâtı* sırasında vuku bulmuştur. Rivayete göre, ağır bir yenilgi sonucu geri çekilen orduda ölümcül bir yaralanma ile baş başa kalmış, bir şehidin kolunun altına başını sokarak öldü zanıyla düşman askerlerinden kurtulmuştur.³² I. Dünya Savaşı akabinde bu defa Millî Mücadele başlamıştır. Tasavvuf erbabının aynı azmi, aynı cesaret ve özveriye burada da gösterdiği anlaşılmaktadır.

3. Millî Mücadelede Sûfilerin Katkıları

M. Kemal Paşa'nın Samsun'a görevlendirilmesi esnasında onu ilk karşılayanlar arasında Havza'da Rifâi şeyhi Ali Baba, yine Erzurum ve Sivas cenahında Şeyh Fevzi Efendi bulunmaktadır. Halkın üzerinde din adamlarının, tarikat şeyhlerinin tesirini iyi hesap eden Mustafa Kemal, Mesudiye Otelı sahibi Küçük Ali Baba'nın babası Rifâi şeyhi Ali Baba'yı ziyaret etmiş, bu otelde yirmi iki gün boyunca ihtimamla misafir edilmiştir. Şeyhin oğlu o günü şöyle anlatmaktadır:

"...Maiyyetindekilerle birlikte tekkeye girdi. Vakit öğleye yaklaşmıştı. Tekkenin avlusunda Pamuk Baba'nın merkatı vardı. Onu görünce durdu, ellerini göğsüne kavuşturarak eğildi, sonra doğruldu. Ellerini açtı okudu okudu, tekrar eğilerek ağır ağır dergâha, pederin yanına girdi. Musafaha ettiler... Ondan sonra Paşa çıktı. Peder beni yanına çağırır: Oğul dedi. Paşa hazretlerine çok güzel bak, hizmetinde kusur etme, bu adam çok büyük adam, vatanı kurtaracak yiğit budur."³³

Millî Mücadele esnasında yalnızca Anadolu değil, İstanbul'daki birçok tekke de etkin rol üstlenmiş ve bu tekkeler adeta birer silah deposu olarak kullanılmıştır. Şeyh Ata'nın (öl. 1936) başında bulunduğu Özbekler Tekkesi bunların başında gelir. Bu tekke, Anadolu'ya hem ehil kişilerin hem de silahların sevkiyatında bir üs olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda sığınma sadedinde Fevzi Çakmak (öl. 1950), İsmet Paşa (öl. 1973) gibi dönemin önemli komutanlarına; Mehmet Akif, Kâmil Miras (öl. 1957), Hâlide Edip Adıvar (öl. 1964), Eşref Edip (öl. 1971), gibi edebiyat ve şairlere ev sahipliği yapmıştır.³⁴ Savaşın etkin komutanlarından ve aynı zamanda uzun yıllar Genel Kurmay Başkanlığı da yapan Fevzi

³¹ Selahattin Kıyıcı, "Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/552.

³² Mehmet Demirci, *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar* (İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2005), 155-156.

³³ Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, 9, 19.

³⁴ Kara, *Din Hayatı Sanatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 216-218.

Çakmak'ın aktif bir mürit olduğu, vasiyeti üzerine Nakşî şeyhi Küçük Hüseyin Efendi'nin (öl. 1930) Eyüp mezarlığındaki kabri yanına defnedildiği için bir diğer boyutudur.³⁵ Özbekler Tekke şeyhi Ata Efendi, Anadolu'ya kaçan kişilerin başarısı için hayır dualarda bulunmuştur.³⁶ Cemal Kutay onun bu özverisini vurgulayarak, Şeyh Ata'nın asıl himmetini Anadolu'ya geçecek fedakarları tekkede misafir etmesiyle açıklar. Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Nureddin Paşa (öl. 1932) ve sayısız kumandanlar hemen hemen bütün mebuslar, Ankara'nın millî devletin merkez olmasını temin edecek şahsiyetler, evvela Özbek Tekkesi'nin gizli misafiri olmuşlar, daha sonra müsait vakitlerde Ankara'nın yolunu tutmuşlardır. Aynı yazar Mehmet Akif'in onunla kucaklaşırken, "Ankaradakilere selam ve duandan başka bir dileğin var mı?" sorusuna, "Buradaki vazifem tamamlandığı an aranızdayım inşallah"³⁷ diye cevap vermiştir.

Millî Mücadele'de bir diğer etkin tekke Eyüp Hâtuniye Dergâhı'dır. Dergâh şeyhi Cemal Ögüt (öl. 1966) *Müdafa-i Millîye* teşkilatlarının çalışmalarını çok gizli yürütmüş, etraftaki bir Rum'un bunu sezmesini bildiği halde görevini sürdürmüştür. Zafer sonrası Cemal Ögüt'e İstanbul milletvekilliği teklif edilmiş, "Ben vatanım için çalıştım, vazife istemem" diyerek bu teklifi reddetmiştir.³⁸ Dergâh Millî Mücadele yıllarında *Mim Mim* rumuzlu gizli örgütün adeta Eyüp semtindeki merkezidir. Nitekim kitaplarda *Mim Mim* ve *Felah* gruplarınca Anadolu'ya sevk edilen uzunca silah ve cephane listesine yer verilmektedir.³⁹ Bu dergâhın bilhassa İnebolu'ya silah sevkiyatında etkin rol üstlendiği söylenmektedir. Kâdiri şeyhi Sadeddin Efendi ile oğlu Nazmi Efendi (öl. 1990) bu sevkiyatı bizzat yönetenler arasındadır. Hatta bu zata başarısı nedeniyle İstiklal Madalyası teklif edilmiş, "Biz bu işi madalya için yapmadık, biz derviş adamlarıdır. Bize din ve vatan yolunda vacip olan hizmetin karşılığı olarak madalya almak yaraşmaz"⁴⁰ diyerek reddetmiştir. Yine Şehremini civarındaki Gülşenî tarikatına mensup Visâli Dergâhı postnişini Şeyh Hüsnü Efendi ile Şeyh Enver Efendi, tekkelerine Millî Mücadele emir verenlerdendir.

İstanbul'da Bedeviyye Tarikatına ait Ağaçkakan Tekkesi'nin son şeyhi Mehmed Atallah'ın (öl. 1932) yerine geçen oğlu Aşkî Naili Bey Millî Mücadele'de fikri neşriyatıyla destek verenler arasındadır. Konya'da çıkan *Öğüt* Gazetesi marifetiyle de bazı hizmetler sunmuştur.⁴¹

İstanbul'da Millî Mücadele'nin başarılmasında etkin bir diğer dergâh 1919 yılı Ekim ayı itibariyle Abdülhakim Arvâsî'nin şeyhliğini yürüttüğü Gümüşsuyu tepesindeki Kaşgârî Tekkesi'dir. Adı geçen tekke Murtaza Efendi (öl. 1747) tarafından Haliç sırtlarında inşa edilmiştir. Şeyh Bahaeddin Efendi'nin vefatı akabinde tekke şeyhliğine önce Hâtuniye Dergâhı şeyhi Sadeddin Ceylan Efendi, daha sonra asaleten Abdülhakim Arvâsî atanmıştır. Bu dergâh diğerleri gibi silahların depolanması ve nakledilmesinde bir cephanelik görevi

³⁵ Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, 86.

³⁶ Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, 287.

³⁷ Kutay, *Millî Mücadele kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, 27.

³⁸ Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, 82-83.

³⁹ Mehmet Kafkas, *Millî Mücadele'de Öncüler* (İzmir: Nil Yayınları, 1991), 2/172-173.

⁴⁰ Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, 300.

⁴¹ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 245-246.

üstlenmiştir.⁴² Arvâsî daha sonraları Menemen Hadisesi'nde dahli olduğu gerekçesiyle suçlanmış, daha sonra beraat ederek tahliye edilmiştir.⁴³

Üsküdar Rifâî Sandıkçı Tekkesi Kurtuluş Savaşı'nda müessir bir diğer tekkedir. Bu tekkeden tabut içinde cenaze süsü verilerek naaşlar çıkarılmış, bunların Karacaahmet mezarlığına defni görüntüsüyle Anadolu'ya silah sevkıyatı yapılmıştır.⁴⁴

Bir bütün halinde Millî Mücadele'ye destek veren tarikatların başında Bektaşilik gelir. Hacı Bektaş Dergâhı'nın gerek Millî Mücadele öncesi I. Dünya Savaşı'nda, gerekse Millî Mücadele esnasında ve sonrasında büyük katkıları olmuştur. 1921 yılında vefat eden Cemaleddin Çelebi'nin halefi kardeşi Velîyyüddin Çelebi (Ulusoy) de Millî Mücadele'yi hararetle destekleyenlerin başında gelir. 1923 yılında M. Kemal Paşa milletvekilliği seçiminde kendi listesinin kazandırılmasında Salih Niyazi Baba ve Velîyyüddin Efendi'den yardım talep etmiş ve onların desteği sayesinde kendi listesinin kazanmasını sağlamıştır.⁴⁵ Detay konusunda bilgi veren tarihçiler, Mucur üzerinden Hacıbektaş'a gelen M. Kemal için burada bir *ayin-i cem* düzenlendiğini, sabah olunca Hacı Bektaş hazretlerinin türbesinin ziyaret edildiğini, Kırklar Meydanı'nda Dede Babalık postuna oturan Niyazi Baba ile görüşüldüğünü naklederler. Bektaşilerin Millî Mücadele'ye katkıları uzunca bir ilmî çalışmaya tabi tutulmuştur.⁴⁶

Millî Mücadelede Bektaşilik kadar etkin bir diğer tarikat Mevlevîliktir. Gerçi bazı Mevlevî şeyhleri, gerek buldukları bölge icabı, gerek karizmatik iktidar anlayışının bir sonucu İstanbul yönetimine yakınlıkları sebebiyle bu harekete kayıtsız kalmış veya zarar verici tutumda bulunsalar da⁴⁷, genel itibarıyla Millî Mücadele tarafında yer almışlardır. Ekim 1919 yılında Konya'da kurulan Anadolu Kadınları Vatan Cemiyeti'nin tesisinde Yenikapı Mevlevîhânesi postnişini Osman Selahaddin Dede'nin kızı Abdülhalim Çelebi'nin eşi Kevser Hanım başı çekmiştir. Antep'in savunmasında Antep Mevlevî şeyhi Mustafa Efendi önemli rol üstlenmiştir. Isparta Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nde Mevlevî şeyhi Ali Dede yer almıştır.⁴⁸

Hacı Bayram-ı Velî'ye nispet olunan Bayramîlik de Millî Mücadele'ye katkı sunan bir diğer tarikattır. Hacı Bayram-ı Velî şeyhlerinden Tayyip Baba'nın oğlu Şemseddin Efendi (Bayramoğlu) Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliyye üyelerine Ankara'da büyük katkı sunmuştur.⁴⁹ Keza Nakşî şeyhlerinden "Başılı Hoca" adıyla bilinen Sadullah Efendi de Samanpazarı'nda galeyana gelerek halkı işagalcilere karşı direnişe geçirmiştir.⁵⁰

Millî Mücadele yıllarında Mevlevî ve Bektaşilik gibi etkin belli başlı tarikat ve onlara ait tekkelerle birlikte, bireysel olarak da etkin rol üstlenmiş pek çok etkin sufi zevat vardır. Doğu Anadolu'da Abdülhakim Arvâsî (öl. 1943), kardeşleri Seyyid Hacı Baba Şeyh ve diğer

⁴² Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 179.

⁴³ Nihat Azamat, "Abdülhakim Arvâsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998) 1/211-212.

⁴⁴ Muharrem Varol, *Tekkede Zaman, Üsküdar'da Rifai Sandıkçı Dergâhı ve Vukuât-ı Tekâyâ* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 95.

⁴⁵ Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, 40-41.

⁴⁶ Bk. Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, 97-183.

⁴⁷ Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*, 144.

⁴⁸ Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*, 130.

⁴⁹ Kara, *Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, 87-91.

⁵⁰ Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, 80.

kardeşi Seyyid Taha Efendi, keza Bediüzzaman Said Nursi (öl. 1960) Van'daki mücadeleye fiili olarak katılanlar arasındadır.⁵¹ Kütahya yöresinde Germiyanzâde Şeyh Ahmed Fazıl Efendi'nin oğlu Şeyh Seyfi Efendi Millî Mücadele sırasında Müdafay-ı Hukuk Cemiyeti'nde yararlı işlerde bulunmuştur. Manisa bölgesinde Rifâi şeyhi Hüseyin Efendi elindeki mavzeriyle çarpışarak Yunan kundakçılarını İbrahim Çelebi mahallesine sokmamış, mahallenin yakılıp yıkılmasını önlemiş, halkın direncini kuvvetlendirmiştir.⁵² İstanbul'da bir Melâmî şeyhi olan Müslüm Penâhî, MM grubu üyesi olup, Kasımpaşa Tersanesi'nden Anadolu'ya silah sevkiyatı yaparken yakalanmış, Fransızlar tarafından ağır işkenceye tabi tutulup felç kalmıştır.⁵³ Devrek nüfusuna kayıtlı Halvetiyye postnişini Hacı Mehmed Efendi'nin oğlu Abdullah Sabri Efendi yörede yaşayan halkı direnişe teşvik etmiştir. Bursa doğumlu Muhittin Baha Bey Millî Mücadele sıralarında Bursa'da *Millî Yol* adında günlük bir gazete çıkararak, hararetle Millî Mücadele'ye destek verdiğini ilan etmiştir.⁵⁴

Yukarıda I. Dünya Savaşı'na katıldığını bildiğimiz Erzurum kökenli Kâdiri Mehmed Salih Efendi Bursa Müdafa-ı Hukuk Cemiyet Başkanı iken fırınında bildiriler basarak halkı Millî Mücadele'ye desteğe çağırılmış, bu esnada çeşitli kuruluşlara aynî ve nakdî olmak üzere 23 bin altın vermiştir. Şeyh, Ankara'ya gelip Meclis'in açılışına katılmış, Millî Mücadele sırasında savaş cephelelerinde bulunmuştur.

Nakşî şeyhlerinden Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin, Yalova Güney (Reşadiye) Köyü ve Dağıstan muhacirlerinden gönüllü üç yüz kişilik bir tabur oluşturmuş, cepheye göndermiş, bunlardan sadece 10-15 kişi köylerine geri dönebilmiştir. Bu şeyh de Ankara Hükümeti nezdinde yalan ve iftiralara dayalı jurnaller sonucu tutuklanmış, idamla yargılanmış, daha sonra yüksek hizmetlerinden dolayı Bakanlar Kurulu kararı ve Mustafa Kemal imzasıyla bir beraat ve yüksek para ile taltif edilmiştir. Şeyh Şerafeddin Yunan birliklerinin Bursa'dan sonra Orhangazi'yi işgal teşebbüsüne karşı çevre köyleri organize ederek, halkın katliamdan kurtulmalarını sağlamıştır. Onun hizmetlerini gösteren pek çok resmi belge ve Şeyh Efendi'nin Millî Mücadele'deki hizmetlerini tasdik eden Hükümet Kararnamesi mevcuttur. Şeyh Şerafeddin'in yakından tanıdığı ve TBMM'de tavassutta bulunduğu şahsiyetlerden biri ise Bursalı Şeyh Servet'tir.⁵⁵ Anlaşılan Şeyh Şerafeddin Saray ve Sultan'ı ziyaret ettikten sonra bir nevi arabulucu rolüyle, üye olmadığı halde BMM'ni meclisini ziyaret ederek, Şeyh Servet tarafından okunan bir konuşma metnini takdim etmiştir.

Bursalı Şeyh Servet Efendi (Akdağ) 20 Mayıs 1919 yılında tertip edilen mitinge katılarak kürsüde heyecanlı bir konuşma yapmış, halkın galeyana gelmesine sebep olmuştur. Bu şahıs mebus seçilmesi akabinde 27 Nisan 1920 yılında mecliste M. Kemal

⁵¹ Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*, 366; Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, 319, 329.

⁵² Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, 181-182.

⁵³ Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, 80.

⁵⁴ Ömer Hakan Özalp, "Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 43/498-499.

⁵⁵ Bk. Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, III. Bölüm; Cafer Barlas, *Bilinmeyen Yönleriyle Dağıstan Muhaciri Nakşbendi Şeyhlerinden Mürşid-i Kamil Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin* (İstanbul: Dağıstan Kitapevi Yayınları, 2014), 162-173.

Paşa'nın ardından söz alarak, yurdun her tarafında vazifelendirilmek üzere bir irşat meclisinin kurulmasını önermiş ve bu öneri meclis tarafından hüsnü kabul görmüştür.⁵⁶ Kastamonulu Şeyh Servet Efendi de bu hareketin içinde yer alanlardandır. Bolulu Halveti şeyhi Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi Millî Mücadele lehine etkin vaazlar yapanlardandır. Denizlili Hasan Efendi (Tokcan) ve Hüseyin Mazlum Efendi bir Bektaşî şeyhi olarak yöresinde direnişin sembol isimlerindedir.

Maraş'ta Şeyh Ali Sezai'nin kayda değer hizmet ve himmetine tanık olunmuştur. Kilis'te Katma Şeyhi Ahmet Ağa önemli çalışmalar yürütmüştür.⁵⁷ Çorum Hıdırlık Rifâî Şeyhi Abbas Külâhî Külâhî, Kurtuluş Savaşı'nda da büyük yararlılıklar göstermiş, Sivas Kongresi'nde üyelik yapan şeyhi Abdullah Haşimi el-Mekkî (öl. 1922) gibi, Millî Mücadele'ye katılmanın yanında geniş mal varlığını da bu uğurda harcamıştır.⁵⁸ Burada adı geçen ve *Arap Şeyh* olarak tanınan el-Mekkî, Sivas'ta Paşabey Mahallesinde bir Rifâî tekkesi kurarak halkı irşat etmiş, Sivas Kongresi'nde M. Kemal'e büyük destek vermiştir.⁵⁹ Daha önce Balkan ve I. Dünya Savaşı'na katıldığı bilinen Konya/Ladikli Ahmed Ağa Millî Mücadele'de cephelelerde bil fiil savaşmış, İzmir'e ilk giren birlikler arasında yer almıştır.⁶⁰

Mustafa Asım Köksal (öl. 1998)'ın intisap ettiği İskilipli Kâdirî şeyhi İbrahim Edhem Gerçekoğlu (öl. 1963) Millî Mücadele kahramanlarından biridir. Bu zat, Millî Mücadele başladığı sırada Çubuk ve Yabanâbâd (Kızılcahamam) taraflarına irşada gelmiş, Ankara Vali Vekili Yahya Galip Kargı (öl. 1942) ve Ankara Müftüsü Mehmed Rifat Börekçi'nin (öl. 1941) daveti üzerine Ankara'ya uğrayarak onlarla yüzyüze görüşmüştür. Kargı, aynı zamanda bir Halvetî şeyhi ve üç dönem Kırşehir, üç dönem de Ankara milletvekilliği yapmış biridir. Üstelik bu şahıs, Seymen Alayı'nın tertiplenmesini sağlayanların başında gelir.⁶¹ 1925 yılında tekkeler kapatıldığında postnişin olan Kargı, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı olması hasebiyle tekkesinin yıkılmadan günümüze kadar gelebilmiş olması dikkat çekicidir.⁶²

Şeyh İbrahim Edhem Efendi, o sırada yayılma istidadı gösteren iç isyanları yumuşak ve tesirli öğütleriyle derhal yatıştırmış, halkın Millî Mücadele'ye seve seve iştiraklerini sağlamıştır. Millî Mücadele başarıyla neticelenince kendisine kadirşinaslık olarak Hacı Bayram-ı Velî Dergâhı postnişinliği verilmek istenmiş, ancak o bunu kabul etmemiştir. Teklif edilen hediyeler için M. Kemal Paşa'ya; "Olmaz Paşam, kabul edemem. Fakirin burada zerre kadar emeği yok. Bir damla terim düşmüş değil. Milletın malını, hakkını, hak etmediğim bir şeyi nasıl kabul ederim? Bu mümkün değil. Size de tavsiyem; böyle bir şey yapmayın. Allah indinde mesuliyete düşer olursunuz". Hayret içinde kalan Paşa: "Allah Allah! Yahu, şimdiye kadar böylesiyle karşılaşmadım. Kime ne teklif ettiysem dört eliyle sarılarak, yerlere kadar eğilip sevinçlerinden uçtular. İlk defa senin gibi biriyle karşılaşıyorum. Madem öyle, ben sana bir izin belgesi vereyim, Türkiye'nin neresinde

⁵⁶ Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, 84.

⁵⁷ Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, 163.

⁵⁸ Ahmed Cahid Haksever, *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği* (Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2009), 179-184.

⁵⁹ Alim Yıldız, "Arap Şeyhin Bir Mektubu", *Hayat Ağacı* 2 (2005), 47-48.

⁶⁰ Demirci, *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar*, 155-156.

⁶¹ Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, 65-66.

⁶² Mehmed Akif Köseoğlu. *İstanbul'un 100 Tekkesi* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2016), 78.

olursa olsun istediğın gibi faaliyet göster. Kimse sana dokunamaz".⁶³ Ne var ki bir zaman sonra kendisini çekemeyenler şeyhi Menemen Hadisesi nedeniyle nezarete attırması, ancak Atatürk'ün müdahalesiyle bu engellenmiştir.⁶⁴ Çubuk Hapishanesinde üç defa hapse girdiğinde, bunu duyan Paşa kızmış, zamanın yetkililerine: "Kimden izin aldınız da o zatı içeri attınız? Ben size böyle bir emir verdim mi"? Demiş ve yapılan yanlışlıktan dolayı kendisinden özür dilenmiştir.⁶⁵

Yeni devletin kuruluşuna sadece Anadolu'da faaliyet gösteren tarikat ve şeyhleri değil, aynı zamanda imkanlar ölçüsünde Osmanlı bakiyesi Afrika'da meskûn bazı şeyhler de katkı sağlamışlardır. Bunların başında Kuzey Afrika bölgesinde etkin Senûsî tarikatı ve şeyhi gelir. Şeyh Ahmed es-Senûsî (öl. 1933), Mustafa Kemal'e hizmet önermiş, bu önerisi Paşa tarafından kabul edilerek İslam ülkelerindeki dini duyguları İtilaf Devletleri'ne karşı ayaklandırmakla tanzif olunmuştur.⁶⁶ 1913 yılında İstanbul'a gelen şeyh, önce Bursa'ya oradan Anadolu'ya geçip bir Türk müdâfî gibi halkı Kurtuluş Savaşı'na teşvik etmiştir. Mustafa Kemal nutkunda bütün âlem-i İslam'ın hürmet ve muhabbetini hakkıyla kazanmış olan tarikat ve onun mümtaz mümessilini, TBMM namına hürmetle selamladığını ifade etmiştir.⁶⁷ Üstelik bu zatın kendi ülkesi I. Dünya savaşı esnasında işgal edilmiş, Hilafet Makamı olarak gördüğü Türk milletinin yardımına koşmuştur. Yine Kurtuluş savaşında canla başla savaşıyor, bir nevi genel vaiz olarak Şark ve Güney vilayetlerini dolaşmıştır. Şeyh, Türk milletini mücadelede desteklemenin dini bir vacibe olduğunu söyleyerek, özellikle Hint Müslümanları üzerinde derin tesirler uyandırmıştır.⁶⁸ Kuzey Irak sınırları içinde bulunan Berzençli Şeyh Ahmed Efendi de Senûsî gibi pek çok silah ve cephanenin Anadolu'ya sevkinde üstün gayret göstermiştir.⁶⁹

Şeyhlerin Millî Mücadele'deki hizmetlerini karşılıksız bırakmayan Mustafa Kemal zaman zaman onlara hürmetlerini bildiren mektuplar yazmıştır. Bu cümleden olmak üzere Norşinli (Bitlis/Güroymak) meşâyih-i izamdan Şeyh İzzeddin'e ithafen bir mektupla ondan destek talep etmiştir.⁷⁰

Sabahattin Selek, *Şeyhlerle İşbirliği* başlığı altında bazı bilgilere yer vermektedir: 3. Ordu müfettiş ünvanıyla Mustafa Kemal'in Şırnaklı Abdurrahman Ağa, Derveşli Ömer Ağa, Musarlı Resül Ağa'ya hitaben Erzurum kongresinde tanzim olunan beyannameye yardımları nedeniyle gözlerinden öptüğünü belirtmiştir. Keza Mutki aşiret reisi Hacı Musa Bey, Garzanlı Cemil Bey, Bitlis eski mebusu Sadullah Şeyh Mahmut Bey de yörenin destek veren etkin tasavvuf kökenli şahsiyetleridir.⁷¹ Paşa, bunlardan özellikle Küfrevizâde Şeyh

⁶³ Ethem Cebecioğlu, *Allah Dostları Mehmet Hulusi Baybal-İskilipli İbrahim Edhem Efendi* (Ankara: Alperen Yayınları, 2004), 123-24.

⁶⁴ Asım Cüneyd Köksal, *İlim Semasında Bir Yıldız Mustafa Asım Köksal Hayatı, Hatıraları, Eserlerinden Seçmeler* (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017), 218.

⁶⁵ Cebecioğlu, *Allah Dostları Mehmet Hulusi Baybal-İskilipli İbrahim Edhem Efendi*, 129-131.

⁶⁶ Kafkas, *Millî Mücadele'de Öncüler*, 1/196.

⁶⁷ Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 181.

⁶⁸ Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, 359, 365, 369.

⁶⁹ Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, 214-215.

⁷⁰ Kemal Atatürk, *Nutuk* (İstanbul: MEB Yayınları, 1996), 3/942-943.

⁷¹ Çelik, *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*, 44.

Abdülbaki'ye arz-ı hürmetlerini sunmuştur.⁷² Selek daha sonra sözlerini şöyle sürdürür:

“Ağaların, eşrafın ve din adamlarının sosyal yapıdaki yerini iyi bilen Mustafa Kemal Paşa Doğu Anadolu'nun nüfuzlu kişilerine yazdığı özel mektuplarla onları yardıma çağırmıştır. Özellikle şeyhler bölgede geniş nüfuz sahibi kudretli kimselerdi. Onlara karşı saygılı ve mültefit davranmaktan başka çare yoktu. Şükranla belirtmek gerekir ki, M. Kemal Paşa'nın ümit bağladığı bu şeyhler ve ağalar görevlerini yapmışlardır. Millî Mücadele'nin başından sonuna kadar Anadolu'nun bu bölgesinde millî hareketi sarsacak menfi hiçbir olay cereyan etmemiştir”.⁷³

Cemal Kutay ise konuya bir başka zaviyeden yaklaşıp bölgede etkin bir başka Nakşi şeyhi Muhammed Nuri Dirşevî (öl. 1924) üzerinden benzer görüşü tekrar eder:

“Cizre ilçemiz Millî Mücadele'de istilaya uğramayan sayılı merkezlerden biridir. Suriye'yi ele geçiren Fransızlar Antep, Urfa, Maraş saldırısı sonrası bu bölgeyi ele geçirmek istediler. O tarihte Cizre'de büyük nüfuz sahibi Şeyh Muhammed Nuri Efendi derhal bir teşkilat yapmış, 70 yaşında olduğu halde milis kuvvetlerinin başına geçmiş, hududu kapatmış ve bizzat M. Kemal Paşa'ya para ve dört silahlı muhafız göndermiş, Paşa da kendisine bir maşlah (aba) ile teşekkür mektubu yollamıştır”.⁷⁴

Kutay devamla, bölge şeyhlerinin Millî Mücadele'deki katkısını dile getirmekte; “El-Cezire cephesi kumandanı Nihat Paşa imzasıyla Kurtalanlı Şeyh Abdülmennan'a bir yazı gönderildiğini, şeyhin I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'de 'devlet ve millete ibraz eylediği sadakat ve fedakârlığa mebnî BMM Hükümeti namına bir kıt'a iftihar madalyasıyla taltif edildiğini' ifade etmektedir.”⁷⁵

Bu durumda hem farklı yöreler, hem de farklı farklı tarikatlara mensup şeyhlerin Millî Mücadele içinde, aynı amaç etrafında yer aldıklarını görüyoruz. Ancak bu mücadelede Ankara ve bu şehrin manevi hamisi kabul edilen Hacı Bayram-ı Velî ve onun ruhaniyetinin ayrı bir önemi bulunmaktadır.

4. Millî Mücadelede Ankara Hacı Bayram-I Velî Camii Ve Türbesinin Rolü

Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları Millî Mücadele hareketini Ankara merkezli yürütmüş, bu şehrin manevi mimarı sayılan Hacı Bayram-ı Velî (öl. 1429) etrafında oluşmuş evliya kültürünü gözden kaçırmamıştır. Ülkenin her bölgesinde Millî Mücadele'ye verilen destek akabinde sonuca doğru yaklaşıırken Ankara'da Mustafa Kemal Paşa için özel kurulan Seymen Alayı (Sekbân) arkasında tam kadro Mevlevîler⁷⁶, Sa'dî, Rifâî, Kâdirî, Nakşî dergâhına mensup ehl-i tarik, Hacı Bayram-ı Velî'ye müntesip müritler, bir kısım ahilerle birlikte Kızılbaş ve Bektaşiler de yer almıştır. Bu şehirde o dönem en çok müride sahip Nakşîler şeyhleri Topçu Şeyh Efendi ile birlikte Sa'dilerin şeyhi ve diğer tarikat ehli kafilenin önünde yürümüşlerdir.⁷⁷ Şapolyo, bu arada Samanpazarı'ndaki Nakşî dergâhına giderek Rifâî dervişi Muharrem Efendi'yle görüşüğünü ve bu zatın kendisine şöyle

⁷² Sabahattin Selek, *Ulusal Kurtuluş Savaşı Millî Mücadele*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 2011), 160-161.

⁷³ Selek, *Ulusal Kurtuluş Savaşı Millî Mücadele*, 1/165.

⁷⁴ Kutay, *Millî Mücadele Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, 307.

⁷⁵ Kutay, *Millî Mücadele Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, 334.

⁷⁶ Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâne* (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye), 135.

⁷⁷ Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, 246-247.

dediğini aktarır:

“Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresi’nden Ankara’ya gelirken karşıcı çıkmıştık. Topçu Şeyhi Efendi dervişleri topladı. Taceddin ve Hacı Bayram sancaklarını aldı. Şeyh o gün hepimize ateş verdi, onu yedik. Ondan sonra kudüm çalarak, hû çekerek alaya katıldık... İçimizden iki güzel sesli derviş de M. Kemal Paşa’nın otomobili görülünce, Dikmen tepelerinde salat verdi. Diğer tarikatların dervişleri de başka tepelerden ezan okudular”.⁷⁸

Millî Mücadele’nin tamamlayıcı unsuru yeni meclis de bir Cuma günü, Hacı Bayrâm Camii’nde kılınan namaz akabinde küşat edilmiştir. Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal imzasıyla 23 Nisan 1920 de altı maddelik bir bildiri yayımlanmıştır.⁷⁹ Cemal Kutay:

“BMM’nin 23 Nisan Cuma günü açılacağını beyanla bu kutsal günün hayırlılığında faydalanma, Hacı Bayram-ı Velî Camii’nde Cuma namazı kılınırken, nurlu Kur’ân ve salata sığınacağı, namazdan sonra lihye ve Sancak-ı Şerif alınarak meclise gidileceğini” nakleder.⁸⁰

Buradan da anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa kurulacak yeni hükümet sistemine manevi bir ruh katmak istemiş ve halkın büyük teveccüh gösterdiği din ve dinin yaşam şekli tasavvufi öğelere yer vermiştir. Bu cümleden olmak üzere ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Şeyh Şemseddin Efendi, Nakşî Servet Efendi, Bektaşî şeyhleri Mazlum Baba, Cemaleddin Çelebi, Mevlevî Abdülhalim Çelebi gibi pek çok tasavvuf kökenli zevatın görevlendirilmesi bunu teyit etmektedir. Keza bu mecliste Gazi’nin iki yardımcısından biri Hacı Bektaş postnişini Cemaleddin Efendi, diğeri Konya Mevlevî Dergâhı postnişini Abdülhalim Efendi’dir. Meclis başkan yardımcılıklarına dönemin iki etkin farklı tarikat şeyhinin atanması tesadüfi olmasa gerektir.

Sonuç

Bu çalışmada, I. Dünya Savaşı esnasında vatanın savunmasına destek veren tasavvufi erbabı şeyhlere değinmekle birlikte daha çok 1918-1923 yılları arasını kapsayan Millî Mücadele’ye katkı sağlayan tarikat erbabı ve tekkelerin rolüne vurgu yapılmıştır. Bir başka ifadeyle, hem tarikat hem kişi bazında Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı’na katılanların bir kısmının aynı zamanda Millî Mücadele içinde yer aldıkları görülmüştür.

Millî Mücadele’nin en önemli siması Mustafa Kemal, devletin içine düştüğü zaafiyetten kurtulması, vatanın savunmasında kadın-erkek eli silah tutan herkesten, bölgesinin nüfuz sahibi aşiret ağaları ve tarikat erbabından büyük ölçüde istifade etmiştir. Muhtemel bunu yeni Cumhuriyete gidecek yolda başarısı açısından da elzem görmüştür. Paşa, bununla da yetinmeyip kurulan Cumhuriyetin başarısında zaman zaman müderris ve müftülerle birlikte, İstanbul ve Anadolu’nun ileri gelen tarikat şeyhleriyle istişarede bulunmuştur. Eğer Mustafa Kemal müderris, mürşit, din adamları ve devrin ileri gelen âkil insanlarıyla iş tutmasaydı bu sonuca gitmesi o kadar kolay olmayacaktı. Şüphesiz

⁷⁸ Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*, 367.

⁷⁹ Kazım Özalp, *Millî Mücadele 1919-1922, I-II* (Ankara: TTK Yayınları), 1/119.

⁸⁰ Kutay, *Millî Mücadele Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, 182.

Mustafa Kemal'in bütün burada isimleri zikredilen şahsiyetlerle aynı siyasi ve ideolojik görüşü paylaştığı, ya da istisnasız bütün tarikat erbabının bu mücadeleye etkin destek verdikleri söylenemez. Nitekim aykırı davranış sergileyen Mevlevihâneler ve şeyhler vardır. Atatürk, zamanın şartları doğrultusunda iradi veya icbari pek çok tarikat ileri gelenleriyle mektuplaşmış, ihtiyaç olduğunda onları yerlerinde bizzat ziyaret etmiştir. Bunun en bariz örneği Hacı Bektaş Dergâhı'nı ziyaret ve Doğu'da etkin şeyhlere yazdığı mektuplardır.

Millî Mücadele'yi destekleyen sufi şeyhler sadece savaşlara iştirak etmekle sınırlı kalmamışlardır. Bu zatlar aynı zamanda mücadelenin meşrûiyet kazanmasında halkı motive etmiş, etkili vaazlar yaparak, dini cemiyetler tertip ederek topluma ümit aşlamış, kısıtlı maddi kaynakları transferde, yeri geldiğinde Padişah ile Ankara arasında bir nevi arabuluculuk görevi üstlenmişlerdir.

Yeni Meclis'in açılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında katkıları bulunan tarikat erbabının çok büyük bir kısmı belli bir menfaat, çıkar ilişkisi ve herhangi bir takdir ve taltif beklentisi içinde olmamışlardır. Makale içinde yer aldığı gibi sufi zevatın büyük bir kısmı taltif ve takdire ihtiyaç duymadıklarını bunu Allah rızası için yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bazıları ise milletvekilliği teklifini kabul etmiş, yeni Cumhuriyet'in teşekkülünde, fikir ve düşünceleriyle yol göstermek istemişlerdir.

Kaynakça

- Atatürk, Kemal. *Nutuk*. 3 Cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 1996.
- Avcioğlu, Doğan. *Millî Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1974.
- Azamat, Nihat. "Abdülhakim Arvâsî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/211-212. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Barlas, Cafer. *Bilinmeyen Yönleriyle Dağıstan Muhaciri Nakşbendi Şeyhlerinden Mürşid-i Kamil Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin*. İstanbul: Dağıstan Kitapevi Yayınları, 2014.
- Baykara, Tuncer. *Millî Mücadele*. Ankara: KB Yayınları, 1985.
- Cebecioğlu, Ethem. *Allah Dostları Mehmet Hulusi Baybal-İskilipli İbrahim Edhem Efendi*. Ankara: Alperen Yayınları, 2004.
- Çelik, Recep. *Millî Mücadele Günlerinde Din Adamları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017.
- Demirci, Mehmet. *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar*. İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2005.
- Doğan, D. Mehmet, "Millî Mücadele'yi Maraş'ın Kurtuluşu Üzerinden Okumak", *Karar* (13 Şubat 2020). <https://www.karar.com/yazarlar/d-mehmet-dogan/Millî-mucadeleyi-marasin-kurtulusu-uzerinden-okumak-12794>
- Gündüz, İrfan. *Gümüşhânevî Ahmed Ziyaüddin (K.S.) Hayatı-Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*. İstanbul: Seçil Ofset, 2013.
- Güngör, Erol. *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.
- Gürsoy, Kenan. *Etik ve Tasavvuf*. İstanbul: Sufi Kitap, 2008.

- Haksever, Ahmed Cahid. *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2009.
- Haksever, Ahmet Cahid. *Ahmet Remzi Akyürek Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999. Erişim tarihi: 25. 04. 2020.
- Haksever, Ahmet Cahit. *Modernleşme Sürecinde Mevlevîler ve Jön Türkler*, İstanbul: H Yayınları, 2009.
- Kafkas, Mehmet. *Millî Mücadele'de Öncüler*. 2 Cilt. İzmir: Nil Yayınları, 1991.
- Kara, Mustafa. *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- Kara, Mustafa. *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaaviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
- Kıyıcı, Selahattin. "Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/552. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Köksal, Asım Cüneyd. *İlim Semasında Bir Yıldız Mustafa Asım Köksal Hayatı, Hatıraları, Eserlerinden Seçmeler*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017.
- Köseoğlu, Mehmed Akif. *İstanbul'un 100 Tekkesi*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2016.
- Köstüklü, Nuri. *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.
- Köstüklü, Nuri. "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı", *Tasavvuf Kitabı*. Haz. Cemil Çiftçi, İstanbul: Kitabevi, 2008, 644-661.
- Kutay, Cemal. *Millî Mücadele Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*. Ankara: DİB Yayınları.
- Küçük, Hülya. *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- Küçük, Hülya. *Arşiv Belgeleri Işığında İstiklal Harbi'nde Mevlevîler ve Bektaşiler*. İstanbul: Nefes Yayınları, 2019.
- Mehmet Arif Bey. *Anadolu İnkılabı Millî Mücadele Anıları (1919-23)*. haz. Bülent Demirbaş İstanbul: Arba Yayınları, 1987.
- Mısıroğlu, Kadir. *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*. İstanbul: Sebil Yayınları, 1977.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Özalp, Kazım. *Millî Mücadele 1919-1922*. 2 Cilt. Ankara: TTK Yayınları.
- Özalp, Ömer Hakan. "Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/498-499. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Özemre, Ahmed Yüksel. *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2017.

- Özkaya, Yücel. *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2104.
- Sarıkoçuncu, Ali. *Millî Mücadelede Din Adamları*. 2 Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Selek, Sabahattin. *Ulusal Kurtuluş Savaşı Millî Mücadele*. İstanbul: Millîyet Yayınları, 2011.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*. İstanbul: Rafet Zaimler Yayınevi, 3. Basım, 1958.
- Varol, Muharrem. *Tekkede Zaman, Üsküdar'da Rifai Sandıkçı Dergâhı ve Vukuât-ı Tekâyâ*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- Yel, Selma. "Türkiye-Arnavutluk İlişkileri ve Tekke ve Zaviyeler Kanunu Çerçevesinde Bektaşî Tekkesinin Arnavutluk'a Taşınması". *Yitik Hafızanın Peşinde Üsküp Konuşmaları*. Ed. Özcan Güngör vd. Ankara: Pruva Yayınları, 2019.
- Yıldız, Alim. "Arap Şeyhin Bir Mektubu". *Hayat Ağacı* 2 (2005), 47-48.